

МЯРКАТА ПРОБАЦИЯ ПРЕЗ ФИЛОСОФИЯТА НА СОЦИАЛНАТА РАБОТА

Доц. д-р Мария Ганева
Бургаски свободен университет

PROBATION IN THE LIGHT OF THE PHILOSOPHY OF SOCIAL WORK

Assoc. Prof. D-r. Maria Ganeva
Burgas Free University

РЕЗЮМЕ: Статията представя младежкото правосъдие като нова практика в България, съобразено с изискванията на Конвенцията на ООН за правата на детето. Разкрити са несъответствията при прилагането ѝ в практиката с непълнолетните деца.

Ключови думи: *пробация, млади правонарушители, законодателна защита, модел за социална работал*

ABSTRACT: The article presents a new youth justice law in Bulgaria in compliance with the requirements of the UN Convention on the Rights of the Child. Discrepancies were found in its application in practice with minor children.

Key words: *probation, juvenile offenders, judicial defense, a model of social workl*

Осъществяването на правосъдие спрямо ненавършили пълнолетие лица се третира в чл. 40 от Конвенцията на ООН за правата на детето като възможност за професионална помощ за детето едновременно с полагането на обществено полезен труд. Като държава – страна по Конвенцията предстои да развием и обогатим съдържанието на професионалната помощ за децата в конфликт със закона.

В т. 4 на чл. 40 се посочват „Различни мерки, като грижи, напътствия и наблюдение, съветване, условно осъждане, даване за отглеждане, програми за образование и професионално обучение и други алтернативи на настаняването в специални институции се предоставят, за да се осигури децата да бъдат третирани по начин подходящ за тяхното благосъстояние и съответстващ както на обстановката, така и на нарушението”. По смисъла на текста от чл. 40, Комитетът по правата на детето „изисква да бъде възприета система, ориентирана към децата” и по-специално:

„признаване правото на всяко дете, което е заподозряно, обвинено или признато за виновно в нарушаване на наказателния закон, да бъде третирано по начин, съвместим с чувството за достойнство и собствена стойност на детето, което укрепва зачитането на детето, необходимостта да се помага реинтеграцията на детето и поемането от него на конструктивна роля в обществото”.

Чл. 40 урежда отношението на младите правонарушители от момента на възникване на подозрението, през целия процес на разследване, арестуване, повдигане

на обвинение, цялото досъдебно производство, съдебния процес и осъждането. Разпоредбата изисква държавите да утвърждават **отделна система за осъществяване на правосъдие по отношение на деца** със специфични по-скоро възпитателни, отколкото наказателни цели, определени в т. 1.

В своите коментари и дискусии с държавите – страни по конвенцията, комитетът често изтъква **социалните корени на младежката престъпност и насилие**. „Младите правонарушители трябва да бъдат разглеждани едновременно като извършители и като жертви; престъпните деяния на децата са мерило за насилието в обществото”. „Преди компетентният орган да се произнесе окончателно за определеното наказание, надлежно ... **да бъдат проучени средата и обстоятелствата**, при които живее ненавършилият пълнолетие, или условията, при които е извършено престъплението, с цел да бъде улеснено внимателното разглеждане на делото от страна на компетентният орган (правило 16).

Комитетът продължава да бъде привърженик на цялостна реформа на системата на правосъдие за ненавършили пълнолетие лица в повечето държави, чиито доклади е разгледал, и насърчава тези страни да търсят техническа помощ (в т. ч. и България).

Подобна помощ България получи чрез Проект „Подобрено младежко правосъдие”^{*} с цел „да въведе програми за обучение по относимите международни стандарти за всички специалисти, които имат отношение към осъществяването на правосъдие спрямо ненавършилите пълнолетие лица.”

В проекта беше осъществена идеята „да се осигури най-добрия интерес на младия човек в системата на младежкото правосъдие и при работата с деца с поведенчески проблеми”. **Беше разработен модел за центрове за младежка пробация и възпитателни грижи**. Моделът включва:

- професионална социална работа с млади правонарушители и деца с проблеми в поведението (работа по случай);
- социална работа и програми за родителите на младите правонарушители;
- програми за обучение и усъвършенстване на компетентността на специалистите в разглежданата област;
- методика за работа в мултидисциплинарен екип за работа по случай;
- комплекс от действия за координация и подобряване на взаимодействието между всички органи, институции и организации, работещи с деца с поведенчески проблеми, както и между съдебната и извънсъдебната система.

В екипите участват представители на: Местните комисии за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни, Отделите за закрила на детето, Дирекциите „Социално подпомагане”, Инспектори от „Детска педагогическа стая” към РДВР, психолози, социални работници, педагози и други (според случая). Те реализират проучване и оценка на случаите с цел изготвяне на индивидуален план на всяко дете. В екипната работа за всеки случай се спазват принципи на:

^{*} Министерство на правосъдието, Кралство Норвегия, Програма за развитие на ООН за България, С., 2004-2005. Авторът на статията е участник в проекта.

диалогичност, равнопоставеност, недискриминационни практики, коректност към другите, точност, професионализъм, споделяне в екипа. Екипът е място за подкрепа и взаимопомощ. Той получава редовна супервизия от външен на екипа специалист, познаващ екипните принципи, психичните регулативни процеси, както и естеството на работа.

Методиката за работа в мултидисциплинарен екип за социална работа с млади правонарушители се основава на **холистичния подход за целостта на човешкото същество и влиянието на социалната среда върху него**. Приносът на проекта се свързва преди всичко с използването на холистичния подход при изработването на оценка на непълнолетния правонарушител и адекватността на индивидуалния план за съответното дете.

Рамката за оценка включва следните компоненти:

1. История на живота:
 - a. Ранно детство;
 - b. Данни за насилие в детството;
 - c. Семейен статус и родителски капацитет;
 - d. История на поведенческите проблеми;
 - e. Значими възрастни.
2. Характеристика на асоциалното поведение:
 - a. Характеристика на настоящото нарушение;
 - b. Отношение към нарушението;
3. Личностни особености:
 - a. Емоционално-психологически;
 - b. Здраве и сексуалност;
 - c. Зависимости;
 - d. Нагласи, ценности, убеждения;
 - e. Умения за междуличностно взаимодействие;
4. Социална ситуация:
 - a. Жилищни условия;
 - b. Образование;
 - c. Труд и отношение към труда;
 - d. Социална интеграция.

След анализа на всеки компонент специалистите определят: идентифицирани проблеми, идентифицирани нужди, ресурси/ протективни фактори. Този **системен подход** им дава основание да направят заключителната оценка на случая, която включва:

1. Условия за възникване (природа) на асоциалното поведение;
2. Основни проблемни зони;
3. Основни нужди;
4. Ресурси;
5. Оценка на риска от повторение.

Въвеждането на описаната методика е гаранция за един компетентен и обективно разработен от екипа предсъдебен доклад.

По този начин цялата процедура е „съобразена с висшите интереси на ненавършилия пълнолетие“; и „благополучието на ненавършилия пълнолетие трябва да бъде водещо съображение при разглеждането на делото срещу него“ (чл. 3 от Конвенцията).

В тази връзка Комитетът по правата на децата- правонарушители (чл. 12) препоръчва: „по-специално детето трябва да има възможност да бъде изслушвано при всяко съдебно и административно производство, отнасящо се до него. За да упражнява тези права на участие, детето се нуждае от достъп до подходяща информация“; „да има достъп до правна или друга подходяща помощ и да има право да участва пълноценно в производството“.

Според Пекинските правила „младите хора следва да играят активна роля и да бъдат партньори в производството, а не да бъдат възприемани само като обект на социализация и контрол. На местно равнище в обществото следва да бъдат създадени или подпомагани младежки организации, на които да бъде даден статут на пълноправни участници в управлението на обществените дела.“

Така комитетът ни представя различни идеи за реформа на системата на правосъдие за ненавършили пълнолетие лица.*

В българското законодателство, по-конкретно в „Закон за изпълнение на наказанията“, младежката пробация се третира в член 141, който постановява:

„Специализираният пробационен служител, социален работник от отдела за закрила на детето, инспектор от детската педагогическа стая и педагогически съветник изготвят съвместно:

1. индивидуална програма за наложените пробационни мерки по отношение на непълнолетното осъдено лице.
2. програми за обществено въздействие по отношение на непълнолетни осъдени лица.
3. предложения до пробационния съвет за вземане на решения по чл. 135, ал. 3.
4. становища до съда в случаите, предвидени в Наказателно-процесуалния кодекс.

Като държава – страна по конвенцията, чл. 40 ни предоставя добри възможности за промяна в системата на младежкото правосъдие спрямо ненавършили пълнолетие деца, специалистите следва да бъдат адекватно обучени, като се акцентира специално върху принципите и разпоредбите на конвенцията и относимите правила и насоки на ООН.

Комитетът препоръчва и създаване на стандарти за работещите в системата. За промяната в посочените насоки може да допринесе междуинституционалното сътрудничество, в т.ч. с университетските преподаватели по социална работа. Нашето

* Виж „Ръководство за прилагане на Конвенцията на ООН за правата на детето“, коментари върху чл. 40.

мнение за български модел с непълнолетни и малолетни деца в настоящия момент е следното:

- ⇒ Младите правонарушители посещават пробационна служба, в която са възрастни правонарушители, осъдени на мярката пробация;
- ⇒ В Закона за изпълнение на наказанията не са развити постановките на Конвенцията на ООН за правата на детето, по-специално приложението на чл.40 за мярката пробация;
- ⇒ Няма развита система за младежка пробация, по-конкретно няма младежки съд и обучени съдии за водене на дела с деца;
- ⇒ Няма младежки пробационни центрове във всеки град (с изключение на 2-3 центъра – Благоевград, София), в които да бъдат прилагани терапевтични програми, рехабилитационни, креативни и др.;
- ⇒ В настоящия момент целевата група – деца с асоциално поведение е поверена от държавата на Централната комисия за борба с противообществени прояви на малолетни и непълнолетни, в частност на Местните комисии.

По този модел отсъства социалната работа с децата и техните семейства. Работата е неефективна, което се вижда от годишните отчети на комисията, престъпленията на децата се увеличават, а не намаляват (40 % от непълнолетните престъпници у нас, за периода от 10 години, свършват в затвора за възрастни като рецидивисти).

В учебния план на специалност „Социални дейности” са включени курсове за обучението на бъдещите социални работници за социална работа, както с възрастни, така и с млади правонарушители. Нашите студенти са подготвени за внедряване на европейския модел за работа с тази целева група. Социалните работници заемат значимо място в мултидисциплинарните екипи в младежките пробационни центрове. Те изпълняват координираща роля между клиента и неговото семейство. Осъществяват и междуинституционална връзка за решаване на случая.

Литература:

1. Ганева, М., Банова В., Модели за социална работа с деца, стр. 182, 183, 184, БСУ, 2008.
2. Закон за изпълнение на наказанията, изд. СИБИ, С., 2005.
3. Конвенция на ООН за правата на детето, УНИЦЕФ, С., 1989.
4. Наръчник за работа с деца с поведенчески проблеми и с непълнолетни правонарушители, Програма на ООН за развитие, стр. 23, 24, 25, С., 2004.
5. Ръководство за прилагане Конвенцията на ООН за правата на детето, Детски фонд на ООН, УНИЦЕФ за България, стр. 731, 732, 733, С., 2002.